

PENSUM TIL LÆRINGSFORLØB FOR FAGLIGE FYRTÅRNE

Læsevejledning

På listen optræder en række publikationer, som Børne- og Socialministeriet har bedt Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) udarbejde specifikt til formålet om at bidrage til realiseringen af den styrkede pædagogiske læreplan. Disse materialer er udarbejdet i tæt samarbejde med 'Partnerskab for kompetenceudvikling og viden til praksis', som løbende har bidraget til at kvalitetssikre materialerne. Materialerne er markeret med en * på listen nedenfor. Materialerne findes på www.emu.dk/omraade/dagtilbud. Der vil løbende blive udviklet materialer vedrørende samtlige elementer af den styrkede læreplan og listerne vil løbende blive opdateret med disse tekster.

På listerne indgår også en række andre relevante artikler, som repræsenterer forskellige perspektiver på udvalgte elementer af det pædagogiske grundlag i den styrkede pædagogiske læreplan.

Materialerne har forskelligt format. Nogle er tekster, der skal læses, mens andre udgøres af konkrete redskaber, som deltagerne skal arbejde med eller gives kendskab til gennem undervisningen. Der optræder også forslag til videoer, som kan inddrages i undervisningen.

Listerne er inddelt i primær og sekundær litteratur. Den primære litteratur er som udgangspunkt obligatorisk at inddrage i modulerne, mens den sekundære litteratur blot er vejledende og til inspiration for de 50 % af pensum, som udbydere selv kan tilrettelægge. I forhold til den obligatoriske litteratur kan der gøres undtagelser i tilfælde af, at enkelte udgivelser ikke er tilgængelige på det tidspunkt, hvor modulet udbydes, eller hvis der vurderes at være materiale, som kan stå mål med det på listen angivne materiale.

Listerne er endvidere inddelt i materialer, der bidrager til en overordnet forståelse af den styrkede pædagogiske læreplan i sin helhed og materialer, der specifikt stiller skarpt på udvalgte dele af læreplanen.

PRIMÆR LITTERATUR – OBLIGATORISK (229 sider)

LITTERATUR, DER OMHANDLER LÆREPLANEN GENERELT OG ER GRUNDLÆGGENDE FOR DEN GENERELLE FORSTÅELSE		
UDGIVER OG TITEL	SIDEANTAL	BESKRIVELSE
<p>*Børne- og Socialministeriet (2018). <i>Den styrkede pædagogiske læreplan. Rammer og indhold</i></p> <p>Findes på EMU Dagtilbud.</p>	58 sider	<p>Publikationen beskriver indholdet i den fælles pædagogiske læreplan for dagtilbud og rammerne for de lokale læreplaner, hvert dagtilbud skal udarbejde. Den indeholder blandt andet læreplanens pædagogiske grundlag og beskrivelser af og mål for de seks læreplanstemaer.</p> <p>Den henvender sig til ledelse og personale i dagtilbud, kommunale forvaltninger, pædagogiske konsulenter og andre, der arbejder med pædagogik i dagtilbud.</p> <p>Publikationen samler alle bestemmelser og bemærkninger om læreplanen fra hhv. Dagtilbudsloven og Bekendtgørelse om den pædagogiske læreplan.</p>
<p>*Danmarks Evalueringsinstitut og Børne- og Socialministeriet (2018). <i>Redskab til selvevaluering</i></p> <p>Findes på EMU Dagtilbud.</p>	22 sider	<p>Publikationen er et grundlæggende redskab til at realisere den styrkede pædagogiske læreplan i et dagtilbud. Den giver en ramme for struktureret dialog og systematisk analyse af et dagtilbuds pædagogiske praksis inden for ni vigtige områder af den styrkede pædagogiske læreplan. Redskabet er målrettet ledelse og personale i dagtilbud.</p> <p>Med redskabet i hånden kan man se kritisk og konstruktivt på sin egen pædagogiske praksis ift. centrale begreber fra læreplanen, fx forældresamarbejde, det brede læringsbegreb, børn i udsatte positioner mv. Ved udvælgelse af redskabets enkelte temaer, vil de relatere sig til de samme pejlemærker.</p> <p>(Til undervisningen udvælger underviser ca. fem ud af materialets ni tematikker, som kursister skal læse og arbejde med i undervisningen. Obligatorisk læsning er 1) indledning, 2) de fire udvalgte temaer og 3) handleplansskema).</p>

LITTERATUR, DER OMHANDLER ELEMENTER VED LÆREPLANEN			
UDGIVER OG TITEL	SIDEANTAL	BESKRIVELSE	PEJLEMÆRKER
Bendix-Olsen, K., Jensen, A. K. & Jørgensen, A. A. (2018). Børn i udsatte positioner udforsket gennem deres adgang til deltagelse i læringsmiljøet. I: Mortensen, T. H. & Næsby, T. (red.), <i>Den styrkede pædagogiske læreplan. Grundbog til dagtilbudspædagogik</i> . Dafolo	12 sider	Kapitlet præsenterer forskellige inklusionsforståelser i pædagogisk praksis, der peger hen mod at arbejde pædagogisk med fælles deltagelsesbetingelser. Artiklen diskuterer relationen mellem individuelle forskelle og vanskeligheder i børnefællesskaber og hvordan, der kan tages hånd om disse på bedst mulig vis. Dette med henblik på at skabe lige muligheder for alle børns læring.	At alle børn er en del af læringsmiljøet uanset forudsætninger, herunder børn i udsatte positioner. Det gode børneliv med dannelse, børnefællesskaber og børneperspektiver.
Elbæk, S., Høegh, T. & Lillelund, F. (2018). Pædagogisk dokumentation af æstetiske processer. I: Mortensen, T. H. & Næsby, T. (red.), <i>Den styrkede pædagogiske læreplan. Grundbog til dagtilbudspædagogik</i> . Dafolo	12 sider	Kapitlet fokuserer på, at en evaluerende pædagogisk praksis, med henblik på udvikling af gode læringsmiljøer handler om fortløbende og systematisk beskrivelse (fx foto, observationer, processer og forskellige former for dokumentation.), vurdering og analyse af og refleksioner over sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø og børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse.	Evalueringskultur: En løbende og systematisk beskrivelse (fx foto, observationer mv.), vurdering og analyse af sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø og børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse.
*Danmarks Evalueringsinstitut og Børne- og Socialministeriet (2018). <i>Redskab til forankringsproces</i> Findes på EMU Dagtilbud .	16 sider	Forankringsunderstøttende redskab, som beskriver seks konkrete tilgange til at skabe en varig forankring af de lokale forandringer i realiseringen af den styrkede pædagogiske læreplan. (Til undervisningen udvælger underviser ca. to-tre ud af materialets fem tilgange, som kursister skal læse og arbejde med i undervisningen. Obligatorisk læsning er 1) indledning, 2) de to udvalgte temaer.)	Faglig pædagogisk ledelse med fokus på at lede og udvikle pædagogisk praksis i dagtilbuddet ved at understøtte refleksioner og fagligt begrundende valg.
*Danmarks Evalueringsinstitut og Børne- og Socialministeriet (2018).	16 sider	Praksisrettet udgave af forskningskortlægning om en evaluerende pædagogisk praksis i dagtilbud forskningskortlægning (gennemført af Danmarks	Evalueringskultur: En løbende og systematisk beskrivelse (fx foto,

<p><i>Kort om: Evaluerende pædagogisk praksis</i></p> <p>Findes på EMU Dagtilbud.</p>		<p>Evalueringsinstitut for Børne- og Socialministeriet 2018). Herunder beskrivelse af tre veje til en styrket evalueringspraksis.</p>	<p>observationer mv.), vurdering og analyse af sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø og børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse.</p>
<p>*Danmarks Evalueringsinstitut og Børne- og Socialministeriet (2018). <i>I dybden med: Samspil og relationer i det pædagogiske læringsmiljø</i></p> <p>Findes på EMU Dagtilbud.</p>	<p>24 sider</p>	<p>Praksisrettet udgave af forskningskortlægning af, hvad der karakteriserer relationer og interaktioner af høj kvalitet i dagtilbud (gennemført af Danmarks Evalueringsinstitut for Børne- og Socialministeriet 2018). Fokus er på tilknytning til barnet, at besvare børnenes behov og ideer i samspil med dem samt at skabe rammer for gode samspil og trygge relationer.</p>	<p>Processuelle forhold i det pædagogiske læringsmiljø (kvalitet i interaktioner mellem børnene, mellem personale og barn/børn, forældre, dagens rytme mv.).</p>
<p>Hostrup, M. N. (2014). <i>Forældresamarbejde. I: Inkluderende dagtilbudspædagogik (s. 173-185)</i>. Akademisk Forlag</p>	<p>12 sider</p>	<p>Artiklen belyser og diskuterer forældresamarbejdet med dets muligheder og udfordringer for pædagoger og forældre og tager udgangspunkt i samarbejdet som en del af en inkluderende pædagogisk praksis. Børns muligheder for trivsel, læring, udvikling og dannelse bliver påvirket af forældresamarbejdet og herunder pædagogernes kompetencer til blandt andet at formidle inklusionsperspektivet til forældrene.</p>	<p>Forældresamarbejde om børns trivsel, udvikling, dannelse og læring.</p> <p>At alle børn er en del af læringsmiljøet uanset forudsætninger, herunder børn i udsatte positioner.</p>
<p>Jæger, H. & Mortensen, T. H. (2017). <i>Didaktik og refleksion i pædagogisk arbejde. I: Mortensen, T. H. (red.), Grundfaglig viden om pædagogiske miljøer og aktiviteter (s. 213-236)</i>. Akademisk Forlag</p>	<p>23 sider</p>	<p>Artiklen giver et bud på, hvad didaktiske refleksioner i og over pædagogisk arbejde indebærer for den enkelte pædagog og i samarbejdet mellem pædagoger. En central pointe er, at pædagogers didaktiske forholdemåde er tæt knyttet til refleksion. Der eksemplificeres med to cases fra henholdsvis vuggestue og børnehave.</p>	<p>Faglig pædagogisk ledelse med fokus på at lede og udvikle pædagogisk praksis i dagtilbuddet ved at understøtte refleksioner og fagligt begrundende valg.</p>

			Forskellige situationer og interaktioner: leg, rutiner, spontant opståede situationer, planlagte aktiviteter og forløb mv.
Togsverd, L. (2016). Når pædagogik skal gøres op i "kvalitet". <i>VERA</i> (årgang juni 2016, hæfte 75)	4 sider	Artiklen beskriver udfordringer knyttet til at måle kvalitet i daginstitutioner. Artiklen behandler skismaet mellem kommuners forpligtelse til at dokumentere faglige indsatser kvantitativt samt den pædagogiske praksis, der ikke altid lader sig indfange og dokumentere kvantitativt.	Evalueringskultur: En løbende og systematisk beskrivelse (fx foto, observationer, mv.), vurdering og analyse af sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø og børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse.
Togsverd, L. (2018). Læreplaner på et pædagogisk grundlag. I: Mortensen, T. H. & Næsby, T. (red.), <i>Den styrkede pædagogiske læreplan. Grundbog til dagtilbudspædagogik</i> . Dafolo	12 sider	Med udgangspunkt i det pædagogiske grundlag for den styrkede pædagogiske læreplan udfolder kapitlet et begreb om pædagogik som en praksis, der foregår i alle handlinger, valg, samspil og processer i daginstitutionens hverdagsliv. Kapitlet fokuserer på, hvad det indebærer, at et læringsmiljø er pædagogisk. Det argumenterer for og viser, hvordan det pædagogiske grundlag kan bringes i spil som pejlemærker, der kan bringes i dialog med udforskninger af læringsmiljøer, hvor alle hverdagslivets processer og samspil anses for betydningsfulde. Kapitlet inddrager to praksisfortællinger, der undersøges og diskuteres med det pædagogiske grundlag som målestok. Dermed bliver det også eksemplarisk for, hvordan man kan udvikle en evalueringskultur, der både er meningsfuld og knytter sig til det, der formuleres som pædagogisk ønskværdigt.	Bred læringsforståelse, så børn støttes i at udvikle både sociale, personlige, kropslige og kognitive evner og færdigheder, herunder inden for og på tværs af de seks læreplanstemaer. Evalueringskultur: En løbende og systematisk beskrivelse (fx foto, observationer mv.), vurdering og analyse af sammenhængen mellem det pædagogiske

			læringsmiljø og børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse.
Warming, H. (2017). Børnesyn og børneperspektiv. I: Mortensen, T. H. (red.), <i>Grundfaglig viden om pædagogiske miljøer og aktiviteter</i> (s. 17-35). Akademisk Forlag	18 sider	Kapitlet skitserer divergerende historiske og nutidige børnesyn samt introducerer forskellige måder at forstå begrebet børneperspektiv på. Der introduceres tre perspektiver på børn: et udefraperspektiv, et tilstræbt indefraperspektiv og børns eget perspektiv. De tre perspektiver bidrager med forskellig viden, som kan styrke pædagogens refleksioner i og over pædagogisk praksis.	Det gode børneliv med dannelse, børnefællesskaber og børneperspektiver. Faglig pædagogisk ledelse med fokus på at lede og udvikle pædagogisk praksis i dagtilbuddet ved at understøtte refleksioner og fagligt begrundede valg.

ØVELSESMATERIALE

MATERIALE, SOM UNDERVISER SKAL SIKRE, AT DE STUDERENDE HAR KENDSKAB TIL, SAMT, HVIS RELEVANT, LADE DE STUDERENDE ARBEJDE MED MELLEMLIGT UNDERVISNINGSGANGENE. UNDERVISER SKAL M.A.O. BLOT HENVISE TIL DETTE. DER ER IKKE KRAV OM, AT DET SKAL LÆSES.

UDGIVER OG TITEL	BESKRIVELSE
* Danmarks Evalueringsinstitut og Børne- og Socialministeriet (2018) Findes på EMU Dagtilbud .	Udvalgte materialer om de to temaer 'samspil og relationer' (hhv. speed drawing (film), dialogkort og materiale om inspiration til procesforløb) samt 'evaluerende pædagogisk praksis' (speed drawing (film), dialogkort og plakat).

FORSLAG TIL SUPPLERENDE LITTERATUR OG VIDEO

LITTERATUR, DER OMHANDLER ELEMENTER VED LÆREPLANEN			
UDGIVER OG TITEL	SIDEANTAL	BESKRIVELSE	PEJLEMÆRKER
Ahrenkiel, A., Nielsen, B. S., Schmidt, C., Sommer, F. & Warring, N. (2012). <i>Daginstitutionen til hverdag – den upåagtede faglighed</i> (s. 9-26 + 67-88). Frydenlund	38 sider	Den første artikel introducerer begrebet 'den upåagtede pædagogiske faglighed', der oftest opfattes som praktiske opgaver. Den anden artikel beskriver forskellige situationer og interaktioner i løbet af en hel dag i daginstitutionen, særligt med fokus på rutiner i daginstitutionen. Den sociale kvalitet, der ligger i rutinerne og ritualerne, skrives frem som betydningsfulde for børns trivsel, læring, udvikling og dannelse.	Forskellige situationer og interaktioner: leg, rutiner, spontant opståede situationer, planlagte aktiviteter og forløb mv. Strukturelle rammer (fysiske rammer, organisering af tid og personaleressourcer, normering mv.).
Albrechtsen, T. R. S. (2018). Den styrkede pædagogiske læreplan og åbent dagtilbud. I: Mortensen, T. H. & Næsby, T. (red.), <i>Den styrkede pædagogiske læreplan. Grundbog til dagtilbudspædagogik</i> . Dafolo	12 sider	Kapitlet lægger op til refleksioner over, hvordan pædagoger kan bidrage til et åbent dagtilbud i samarbejde med folk i lokalsamfundet. Herunder, hvordan der kan skabes lærerige aktiviteter for børn i 0-5-årsalderen med udgangspunkt i de seks temaer i den styrkede pædagogiske læreplan.	Samarbejde: Tværfagligt samarbejde, inddragelse af lokalsamfundet og sammenhæng i børnenes liv. Forskellige elementer i et pædagogisk læringsmiljø og samspillet mellem dem.
Broström, S., Hansen, O. H. & Jensen, A. S. (2017). <i>Værdier i danske dagtilbud – kortlægning, analyse,</i>	24 sider	Artiklen handler om demokratiske værdier, som de kommer til udtryk i dagtilbuddenes hverdag, fx frokosten. Begrebet didaktik i en dagtilbudskontekst præsenteres med henblik på at diskutere, hvordan demokrati og demokratisk dannelse kan tænkes med ind i pædagogisk	Forskellige situationer og interaktioner: Leg, rutiner, spontant opståede situationer,

<p><i>refleksion</i> (s. 39-63). Akademisk Forlag</p>		<p>planlægning af og refleksion over børns trivsel, læring, udvikling og dannelse i dagtilbud. Empirisk grundlag viser, at pædagoger i frokosten praktiserer ud fra to grundlæggende forskellige tilgange: dels en initierede tilgang, dels en responderende tilgang.</p>	<p>planlagte aktiviteter og forløb mv.</p> <p>Processuelle forhold (kvalitet i interaktioner mellem børnene, mellem personale og barn/børn, forældre, dagens rytme mv.).</p>
<p>Et inkluderende grundsyn i praksis (2015). <i>Dagens forskellige læringsrum</i></p> <p>Findes på EMU Dagtilbud.</p>	<p>Video, ca. 30 min.</p>	<p>Denne video på cirka 30 minutter giver et billede af, hvordan man udvikler fællesskaber og læringsrum i dagligdagen, herunder processerne med:</p> <ul style="list-style-type: none"> • At gå fra individperspektiv til fokus på udvikling i fællesskaber • At sætte fokus på børns muligheder for at deltage i læreprocesser i fællesskaber • En beskrivelse og definition af læringsrum/læringsmiljøer og hvordan man arbejder med dem i daglig praksis • En gennemgang af fire typer læringsrum • En gennemgang af daglig praksis med læringsrum og læring gennem hele dagen • Et skifte fra læring som tilpasningsproces til læring som positiv tilegnelsesproces. 	<p>Strukturelle rammer (fysiske rammer, organisering af tid og personaleressourcer, normering mv.).</p> <p>Det gode børneliv med dannelse, børnefællesskaber og børneperspektiv.</p>
<p>Et inkluderende grundsyn i praksis (2015). <i>Organisering og samarbejde</i>.</p> <p>Findes på EMU Dagtilbud.</p>	<p>Video, ca. 30 min.</p>	<p>Denne video på cirka 30 minutter viser, hvordan man kan organisere sig og tilrettelægger det daglige arbejde ud fra et inkluderende grundsyn. Herunder:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Betydningen af at skifte fra voksenlogik til børneperspektiv • Samarbejdsformer på basis af børneperspektiv og pædagogiske mål • Stuetænkning eller hustænkning: Hvad er forskellen, og hvad er bedst? • Hvordan man arbejder med positioneringer, og hvad man kan opnå ved det • Hvordan man arbejder med roller, og hvad man får ud af det. 	<p>Strukturelle rammer (fysiske rammer, organisering af tid og personaleressourcer, normering mv.).</p> <p>Det gode børneliv med dannelse,</p>

			børnefællesskaber og børneperspektiv.
EVA (2017). <i>Organisering af godt læringsmiljø i dagtilbud</i> Findes på EMU Dagtilbud .	Video, ca. 3 min.	Videoen på cirka 3 minutter giver en kort introduktion til samt et visuelt overblik over, hvilke elementer man skal være opmærksom på, når man skal skabe gode læringsmiljøer for børn i dagtilbud.	Forskellige elementer i et pædagogisk læringsmiljø og samspillet mellem dem.
Frøkjær, T. (2013). Pædagogisk dokumentation og evaluering. I: Ankerstjerne, T. & Broström, S. (red.), <i>Håndbog til pædagoguddannelsen. Ti perspektiver på pædagogik</i> (s. 181-198). Hans Reitzels Forlag	17 sider	Artiklen har fokus på planlægning, gennemførelse og især evaluering af pædagogisk praksis. Gennem anvendelsen af begrebet didaktisk kompetence sættes der fokus på, hvordan pædagogisk dokumentation kan fremme didaktisk refleksion. Evalueringskultur bliver anskuet gennem begrebet evalueringskapacitet som en central del af den didaktiske kompetence. Artiklen kommer med bud på arbejdet med dokumentation gennem forskellige dokumentationsformer såsom praksis- og læringsfortællinger med inddragelse af fotofortællinger.	Faglig pædagogisk ledelse med fokus på at lede og udvikle pædagogisk praksis i dagtilbuddet ved at understøtte refleksioner og fagligt begrundede valg. Evalueringskultur: En løbende og systematisk beskrivelse (fx foto, observationer mv.), vurdering og analyse af sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø og børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse.
Jensen, A. S. (2018). Faglig ledelse og organisering af læringsmiljøer. I: Mortensen, T. H. & Næsby,	12 sider	Artiklen præsenterer et perspektiv, som både pædagoger og ledere kan benytte til at undersøge og udvikle praksis. Begrebet professionelt læringsfællesskab introduceres, og følgende fire punkter til at analysere læringsmiljøer med gennemgås: processer, strukturer, læreplan og børns	Evalueringskultur: en løbende og systematisk beskrivelse (fx foto, observationer mv.),

<p>T. (red.), <i>Den styrkede pædagogiske læreplan. Grundbog til dagtilbudspædagogik.</i> Dafolo</p>		<p>perspektiv. Artiklen indeholder konkrete eksempler på dette arbejde fra praksis. Arbejdet med organisering af læringsmiljøer kan ses som en del af en evalueringskultur, der arbejder med at vurdere og analysere sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø og børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse.</p>	<p>vurdering og analyse af sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø og børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse.</p> <p>Faglig pædagogisk ledelse med fokus på at lede og udvikle pædagogisk praksis i dagtilbuddet ved at understøtte refleksioner og fagligt begrundede valg.</p>
<p>Jørgensen, H. H. (2018). Det pædagogiske børnesyn, leg og det gode børneliv. I: Mortensen, T. H. & Næsby, T. (red.), <i>Den styrkede pædagogiske læreplan. Grundbog til dagtilbudspædagogik.</i> Dafolo</p>	<p>12 sider</p>	<p>Med udgangspunkt i eksempler fra et forskningsprojekt vises, hvordan det gode børneliv i daginstitutionerne udfolder sig i et samspil mellem børn og pædagoger. Børn er optaget af leg og af deres relationer til de andre børn, mens pædagogerne danner ramme om legen og fællesskaberne. Kapitlet giver eksempler på, hvordan det pædagogiske kan udspille sig i de øjeblikke, hvor pædagoger tager udgangspunkt i børns perspektiver, deltager i deres lege eller indgår i her-og-nu-samtaler om det, som børn er optaget af.</p>	<p>Det gode børneliv med dannelse, børnefællesskaber og børneperspektiv.</p> <p>Forskellige situationer og interaktioner: leg, rutiner, spontant opståede situationer, planlagte aktiviteter og forløb mv.</p>
<p>Kjær, B. (2010). <i>Inkluderende pædagogik – God praksis og gode praktikere</i> (s. 147-184). Akademisk Forlag</p>	<p>37 sider</p>	<p>De to kapitler sætter fokus på forældresamarbejde på baggrund af Bjørk Kjærs forskning om den inkluderende praksis. Kapitel 7 kommer rundt om forskellige samarbejdslogikker og sætter fokus på betydningen af positioneringen af forældrene for forældresamarbejdet. Kapitel 8 dykker teoretisk ned i praktiske erfaringer med, hvad der virker godt i</p>	<p>Forældresamarbejde om børns trivsel, udvikling, dannelse og læring.</p>

		forældresamarbejdet, særligt i forhold til de familier, der er i udsatte positioner.	At alle børn er en del af læringsmiljøet uanset forudsætninger, herunder børn i udsatte positioner.
Krogh, S. & Smidt, S. L. (2017). Hverdagens rutiner – en overset ressource. I: Mortensen, T. H. (red.), <i>Grundfaglig viden om pædagogiske miljøer og aktiviteter</i> (s. 79-95). Akademisk Forlag	16 sider	Kapitlet argumenterer for, at det er vigtigt at have et fagligt blik på hele hverdagen og de pædagogiske rutiner. Kapitlet bygger på et forskningsprojekt og har fokus på de pædagogiske rutiner som ét af tre læringsrum: de pædagogiske aktiviteter, børnenes legekultur og de pædagogiske rutiner. Der gives bud på, hvorledes en nøje organisering af de pædagogiske rutiner giver særlige deltagelsesmuligheder for alle børn, og på hvilken måde inddragelsen får indvirkning på børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse. Afslutningsvis kommer kapitlet rundt om, hvordan forældresamarbejde kan styrkes ved at formidle arbejdet med rutinerne til forældrene.	Forskellige situationer og interaktioner: Leg, rutiner, spontant opståede situationer, planlagte aktiviteter og forløb mv. Strukturelle rammer (fysiske rammer, organisering af tid og personaleressourcer, normeringer mv.).
Lund, P. B. & Mikkelsen, M. (2018). Muligheder og dilemmaer i forældresamarbejdet. I: Mortensen, T. H. & Næsby, T. (red.), <i>Den styrkede pædagogiske læreplan. Grundbog til dagtilbudspædagogik</i> . Dafolo	12 sider	Kapitlet beskriver, hvorfor samarbejdet mellem pædagoger og forældre er så betydningsfuldt for barnets trivsel, læring, udvikling og dannelse. I kapitlet gives eksempler på, hvordan samarbejdet kan udfolde sig, og hvilke muligheder og dilemmaer dette kan rumme.	Forældresamarbejde om børns trivsel, udvikling, dannelse og læring.
Næsby, T. (2018). Datainformeret praksisudvikling og udvikling	12 sider	I artiklen beskrives værktøjer til dels at træffe meningsfulde valg af indsatsområder og for tilrettelæggelsen samt indsamlingen af data til evaluering af læringsmiljøet i dagtilbud, der retter et eksternt blik på	Evalueringskultur: En løbende og systematisk beskrivelse (fx foto,

<p>af evalueringskultur. I: Mortensen, T. H. & Næsby, T. (red.), <i>Den styrkede pædagogiske læreplan. Grundbog til dagtilbudspædagogik.</i> Dafolo</p>		<p>kvaliteten og producerer et forskningsbaseret grundlag for evaluering, dokumentation og praksisudvikling.</p>	<p>observationer, mv.), vurdering og analyse af sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø og børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse.</p>
<p>Københavns Professionshøjskole (2015). <i>Rutinepædagogik</i> Findes på EMU Dagtilbud.</p>	<p>Video, ca. 13 min.</p>	<p>Videoen på cirka 13 minutter handler om at benytte de daglige rutiner aktivt i den pædagogiske praksis. Forsker Søren Smidt og praktiserende pædagoger fortæller i videoen, hvordan det gavner børnenes læring og fællesskab at hjælpe til med alt fra at rydde af bordet til at tage tøj på.</p>	<p>Faglig pædagogisk ledelse med fokus på at lede og udvikle pædagogisk praksis i dagtilbuddet ved at understøtte refleksioner og fagligt begrundede valg. Forskellige situationer og interaktioner: Leg, rutinesituationer, spontant opståede situationer, planlagte aktiviteter og forløb mv.</p>
<p>Københavns Professionshøjskole (2017). <i>Børn og leg</i> Findes på EMU Dagtilbud.</p>	<p>Video, ca. 10 min.</p>	<p>Man leger, fordi man skal være venner. Det forklarer et af børnene i denne film på 10 minutter, hvor lektor Søren Smidt fortæller om legens store betydning for børns sociale relationer og den rolle, pædagoger kan spille, så alle børn får mulighed for at være med. I filmen følger man børnene i blandt andet vild tumleleg og på børnehavens legeplads, og børnene fortæller om, hvordan man får lov at være med i en leg. I filmen oplever man også, hvordan pædagogerne arbejder i forhold til børnenes leg.</p>	<p>Forskellige situationer og interaktioner: Leg, rutinesituationer, spontant opståede situationer, planlagte aktiviteter og forløb mv.</p>

<p>Københavns Professionshøjskole (2017). <i>Forældresamarbejde – at bygge bro mellem børns livsverdener</i></p> <p>Findes på EMU Dagtilbud.</p>	<p>Video, ca. 10 min.</p>	<p>Videoen på knap 10 minutter kan inspirere til, hvordan der kan skabes sammenhæng i børnenes liv. Videoen tager udgangspunkt i en hverdag i en vuggestue, hvor børnene udfolder deres kreativitet. Deres kreative produkter bliver pakket ned i en blå kuffert, som de får med hjem. Forældrene får stillet nogle opgaver – eksempelvis skal de sammen med deres børn rive avispapir i stykker. Det hele dokumenteres med tekst og billeder i en logbog for hvert barn, og på den måde skabes der forbindelse mellem institutionen og hjemmet.</p>	<p>Samarbejde: Tværfagligt samarbejde, inddragelse af lokalsamfundet og sammenhæng i børnenes liv.</p> <p>Forældresamarbejde om børns trivsel, udvikling, dannelse og læring.</p>
<p>Skovbjerg, H. M. (2017). Leg og dannelse. I: Mortensen, T. H. (red.), <i>Grundfaglig viden om pædagogiske miljøer og aktiviteter</i> (s. 97-117). Akademisk Forlag</p>	<p>20 sider</p>	<p>Kapitlet undersøger relationen mellem leg og dannelse ved at se på legens stemninger og praksisser. Legens egenværdi betones, og dannelsesperspektivet tematiseres i samspil med legen – både i en historisk og i en nutidig ramme. Artiklen undersøger, hvordan pædagogers viden om leg og legens betydning får konsekvenser for børns meningsdannelse, deres deltagelsesmuligheder og deres positioneringer i legens børnefællesskab.</p>	<p>Det gode børneliv med dannelse, børnefællesskaber og børneperspektiver.</p> <p>Forskellige elementer i et pædagogisk læringsmiljø og samspillet mellem dem.</p>